

38. Потапенко Я. О. Тарас Шевченко як символ українського соціокультурного простору / Я. О. Потапенко // Шевченкознавчі студії. Зб. наук. праць. – Вип. 15. – К. : 2012. – С. 29-37.
39. Потапенко Я. О. Трансформації базових моделей рецепції Другої світової війни в українській історичній науці початку ХХІ ст. / Я. О. Потапенко // Історична пам'ять: збірник наукових праць. – Вип. 29. – Полтава, 2013. – С.120-128.
40. Потапенко Я. «Українська і європейська національні психоісторії: вектори духовного взаємозв'язку // Міжнародна науково-практична конференція «Постать Шолом-Алейхема в українському та світовому контексті», 26 лютого 2009 року. – Переяслав-Хмельницький, 2009.
41. Потапенко Я. О. Український націонал-комунізм і національне питання в процесі конституційного оформлення СРСР у висвітленні зарубіжної та вітчизняної історіографії / Я. О. Потапенко // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Переяслав-Хмельницький: ВФ Світа, 1999. – Вип. 8. – С. 73-78.
42. Потапенко Я. Уявлення про мову, текст і реальність та співвідношення між ними в сучасному постмодерному культурному культурологічному дискурсі // IX Всеукраїнська науково-практична конференція «Духовність українства ХХІ століття», 9-10 квітня 2009 року. – Кіровоград, 2009.
43. Потапенко Я. О. Феномен влади на пострадянському просторі: випадок України / Я. О. Потапенко // Соборність України: історична спадщина і виклик часу. – Вип. №3. – Переяслав-Хмельницький, 2005. – С. 169-177.
44. Потапенко Я. О. Церква і виклики доби постмодерну: спроба концептуального аналізу / Я. О. Потапенко // Матеріали VIII-ї Міжнародної наук. конф. – К., 2010. – С.102-105.
45. Українське суспільство в умовах радянського ладу: повсякденний вимір. Навч. посіб. В. П. Коцур (гол. ред.). – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О. М., 2014. – 574 с.
46. Ярослав Потапенко: «Україна – поле битви між Росією та Заходом». Автор: Олександр МАТВІЄНКО. Вісті. №9 від 14.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://i-visti.com/publications/09_722/6694/?print=Y.

Одержано 20.09.2016

Віталій Коцур
(Київ)

ЖИТТЯ ЯК СПАЛАХ ЗІРКИ. ШТРИХИ ДО БІОГРАФІЧНОГО ПОРТРЕТУ ЯРОСЛАВА ПОТАПЕНКА – ПАТРІОТА, УЧЕНОГО, ГРОМАДСЬКОГО АКТИВІСТА

У стрімкому вирі подій останніх років – Революція Гідності, зовнішньополітичні виклики, війна на Донбасі, – здається ще зарано аналізувати по «гарячих слідах» героїчне і трагічне минуле, робити якісь життєві висновки. В сучасному інформаційному суспільстві роки життя спливають як миті. Упродовж останніх років за складністю, трагічністю і героїзмом український народ пройшов шлях – що вартий десятиліть. Водночас, brutальна анексія Криму, війна на Донбасі, організовані Російською Федерацією, поглибили розуміння українцями цивілізаційного кордону між Європою і Азією, бачення України в сім'ї провідних країн Заходу.

Механізм змін, запущений Революцією Гідності, впевнено працює. Водночас події в центрі залишаються назавжди яскравим спалахом зірки свободи. Яскраві емоції, які переповнювали в той період майданівців, запам'яталися на все життя, особливо, коли поряд з тобою були мудрі й справедливі люди. Саме до такої когорти належав Ярослав Олександрович Потапенко. З Ярославом пощастило познайомитися ще задовго до початку Євромайдану, коли він був викладачем, яким захоплювалися студенти. Для мене, молодого викладача, який щойно прийшов працювати на кафедру політології, важливо було дізнатися таємниці педагогічного таланту Ярослава Потапенка. Перше професійне знайомство переконливо засвідчило, що справжній фахівець має бути насамперед щирою і відкритою людиною, яка не байдужа до долі народу, глибоко розуміє суспільно-політичні трансформації нашого часу. Перші круглі столи, спільні конференції лише утвердили думку в тому, що педагогічний хист і людиновимірність є запорукою успіху справжнього педагога. Саме квінтесенція духовного, інтелектуального розвитку

Потапенка і його ставлення до людини та подій приваблювали студентів Переяслав-Хмельницького педагогічного університету.

Пригадую, як у 2010 році, коли до влади прийшов Віктор Янукович, Ярослав Олександрович неодноразово повторював своїм колегам, що він не допрацює свій термін. Першою ознакою антидержавницької політики В. Януковича професор Я. Потапенко вважав угоду між Україною і Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, яку журналісти охрестили як Харківські угоди. Згідно з цими домовленостями термін перебування Чорноморського флоту Російської Федерації у Севастополі подовжено з 2017 до 2042 року з автоматичним продовженням на 5 років, якщо будь-яка сторона не висловить заперечення, була встановлена орендна плата. Тоді в Україні домовленості викликали обурення опозиції, екологів, місцевих рад та суспільства загалом.

Наступним кроком, який поглибив суспільно-політичну кризу, став закон «Про засади державної мовної політики» № 5029-VI, неофіційно – закон Колесніченка-Ківалова, прийнятий Верховною Радою України 5 червня 2012 року. Як зазначав Ярослав Потапенко, вся державна політика 2010 – 2013 рр. різко дисонувала з внутрішнім «я» українців-патріотів, які вже в ті роки відчували, що в них крадуть власну історію на догоду імперським і шовіністичним інтересам Російської Федерації.

Відтак, перші дні протестних акцій у Києві на Майдані Незалежності магнітом тягнули людей із загостреним почуттям справедливості. Саме там я зустрів «нового» Ярослава, не професора, викладача історії та культури України, а людину дії, практика, який власними вчинками творить історію. Він неодноразово запитував нас, як будуть дивитися в очі студентам викладачі-гуманітарії та суспільствознавці, які вирішили за краще боягузливо відсидітися в комфортній тиші аудиторій, хутко забувши власні полум'яні промови про патріотизм і героїку національно-визвольних змагань, про хронічні вади люмпенсько-олігархічної системи, що її слід обов'язково міняти? Як може зберегти авторитет в очах студентів викладач історії України чи політології, який не виходив нести нічну вахту на Майдані?

Знаковим і переломним для нас стало побиття студентів в ніч з суботи на неділю 29-30 листопада 2013 року. Більшість українських та світових ЗМІ охрестили події на Євромайдані «кровавою йолкою». Учасники трагічних подій розповіли в соцмережах, зокрема, у Facebook, ВКонтакте, Twitter про звірячу зачистку Євромайдану. Людей жорстоко, як тварин, били, вони змушені були шукати захисту в стінах Михайлівського Золотоверхого монастиря. Свідком тих подій став і Ярослав Олександрович. Коли ми з колегами про це дізналися, то зрозуміли, що настав час дій. Уже наступного дня стояли поряд з Ярославом Олександровичем на Михайлівській площі, яка стала новим символом спротиву народу України свавіллям влади (Фото 1. Біля стін Михайлівського Золотоверхого монастиря. Ніч на 1 грудня 2013 р.).

Після зачистки Євромайдану Ярослав сказав: «Панове, відсидітися в стороні не вдасться – йде Велика Вітчизняна війна проти знівченого знелюднення, яке демонструє влада супроти власного народу, ламаючи об коліно гідність нації, її мораль, честь і самоповагу. Зараз, коли влада продемонструвала вперте небажання йти на компроміси й показово покриває (а то й заохочує!) тупих і знівчених злочинців з «Беркута» й РНБО, стало очевидним: або українці зметуть цю

Фото 1. Біля стін Михайлівського Золотоверхого монастиря. Ніч на 1 грудня 2013 р.

гідоту – або гідота поставить націю в «стійло», «опустить» за всіма канонами кримінального жанру».

І дійсно, на наших очах розгорталася нова війна за гідність і європейське майбутнє, а епіцентром став майдан Незалежності.

У період Євромайдану Ярослав Олександрович став справжнім лідером місцевого Майдану, який майже щоночі ніс свою вахту на Майдані в Києві. Він кожного разу відзначав, що ті, хто зараз стоїть на Євромайдані, – солдати Західної цивілізації в боротьбі проти «східних варварів», російського неоімперіалізму (як колись ми двічі протистояли іншим східним варварам –

османам), новітні хрестоносці в екзистенційно-духовному протистоянні з сатаною московсько-феєсбешного необільшовизму, замаскованим за шатами псевдорелігійного «руського міра». Євромайдан 2013-14 рр. є черговим етапом національно-визвольної боротьби українського народу. Тому в кінці 2013 року виникла ідея zorganizувати Переяславський невоєнізований полк імені Тараса Трясила (Фото 2), щоб щонаочі нести вахту на Майдані в Києві.

Громадськість Переяславщини активно долучилася до такої ініціативи. Координатором і лідером полку став Ярослав Олександрович Потапенко. Багатогранність і людиновимірність Ярослава дозволила йому сконцентрувати навколо себе людей з усіх сфер діяльності нашого міста. Це, насамперед, викладачі, журналісти, студенти, вчителі, підприємці, аграрії, звичайні порядні люди. Всіх нас об'єднав не просто Євромайдан, а й усвідомлення того, що постійно стверджував Ярослав Потапенко, а саме: система, яка утвердилася в Україні в 2000-х, – відверто тупикова, абсолютно неадекватна в якості опори державного ладу й осердя суспільної рівноваги. Цю модель можна означити як клептократично-корупційний тоталітаризм. Усі сфери соціального життя здатні функціонувати суто при наявності «корупційної складової». Чесні й відповідальні держслужбовці на важливих посадах у цій системі – неприйнятні й обурливо-епатажні аномалії (існування чи хоча б нетривале виживання яких, втім, система унеможливорює категорично). «Гвинтики» цієї системи на всіх рівнях – від райдержадміністрації до кабінету – заради підтримання потрібного іміджу безглуздо накопичують «статусні атрибути»: дорогі годинники, одяг, автівки, мастики, гламурних коханок, – і безповоротно деградують, упиваючись марнославною пихою й дорогим алкоголем. Клептоманія у верхах породжує клептократію на всіх рівнях державної системи. Україна, котра не має потужних покладів ані газу, ані нафти, не в змозі випродити чи довго утримувати власну версію Путіна або Каддафі (Фото 3. Поїздка під Міжгір'я в гості до Януковича на 29.12.2013).

Коли після трагічних подій 18-20 лютого 2014 р. потрібно було змінювати систему на Переяславщині, то кращого кандидата на цю роль не потрібно було й шукати. Ярослав Потапенко був взірцем того лідера, який потрібен був не лише нашому місту, а й Україні в цілому. Найактивніший учасник Революції Гідності очолив громадську організацію «Майдан Переяславщини», яка стала дієвим осередком зміни не тільки старої влади, а й системи загалом. На своєму прикладі Ярослав показав, що зі старою системою можна боротися. Проте, завершивши перший етап Революції Гідності, українці так і не змогли перейти до її другого етапу, а саме – люстрації, створення жорсткого антикорупційного законодавства, реального реформування МВС, СБУ, судової системи тощо. Головною причиною цієї тимчасової поразки революції стала агресія Путінської Росії. Тому, як зазначав Ярослав Олександрович, війна на Сході за єдність України є сьогодні, по-суті, продовженням Майдану, другою фазою революції, черговим етапом національно-визвольної боротьби й послідовною стадією становлення модерної нації в Україні.

Волонтерство стало одним із дієвих інструментів допомоги нашим бійцям на фронті, адже, як показала практика, найголовнішим вершителем долі Української держави залишається

Фото 2. Переяславський невоєнізований полк імені Тараса Трясила

Фото 3. Поїздка під Міжгір'я в гості до Януковича на 29.12.2013

український солдат на Сході. І завдання тих, хто в тилу, на сьогодні – максимально допомогти цьому солдату, де б він не воював – чи то в лавах ЗСУ, МВС, прикордонної служби чи добровольчих батальйонів. Керуючись подібними міркуваннями, Ярослав Олександрович останній рік зосередив свої зусилля на зборі допомоги для воїнів-захисників Української держави. Неймовірні зусилля йшли на пошуки тепловізорів, бронезилетів, генераторів тощо. Ярослав разом із колегами-волонтерами врятував життя сотням, а то й тисячам українських бійців.

Раптово, грім серед ясного неба, прийшла звістка про те, що Ярослава не стало, не стало людини, в яку вірили і якій довіряли тисячі людей України. Попри активну громадську позицію, педагогічну роботу в університеті, Ярослав був прекрасним сім'янином, люблячим батьком, побратимом по духу багатьом переяславцям. Латинське прислів'я «*Mens sana in corpore sano*» (У здоровому тілі – здоровий дух) якнайкраще характеризує його коротке життя. Лідер ГО «Майдан Переяславщини» був багаторазовим чемпіоном України, кандидатом в майстри спорту з боксу і майстром спорту з кікбоксингу, призером чемпіонатів Європи і світу, тренером, який підготував багатьох талановитих спортсменів, у тому числі майстра спорту України з карате.

22 січня 2016 року, вшановуючи пам'ять героя Небесної Сотні Ярослава Потапенка, громадськість міста та представники різних громадських організацій, у тому числі ГО «Майдан Переяславщини» та громадське формування з охорони громадського порядку і державного кордону «Самооборона Переяславщини» одногослосно вирішили звернутися до міської влади із пропозицією про перейменування вулиці Підварської на вул. Ярослава Потапенка. Ініціативу підтримали адміністрація, викладачі та студенти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

25 лютого 2016 р. на I пленарному засіданні 8 сесії Переяслав-Хмельницької міської ради депутати прийняли рішення щодо перейменування вулиці Підварської на Ярослава Потапенка, де поряд знаходиться університет (місце роботи професора Я.О. Потапенка), пролягає студентський маршрут до вузу. Перейменування вулиці на честь Ярослава Олександровича Потапенка стало гідним вшануванням вченого, педагога, патріота України.

Більшість побратимів Ярослава Потапенка вважають за честь реалізувати ті ідеї, які Ярослав планував, але не встиг втілити в життя. Серед переліку започаткованих справ була і публікація книги, яку Ярослав Олександрович розпочав писати. Книга була готова до друку на 95 відсотків. Редакційній колегії, аби завершити над нею роботу, залишилося лише уточнити посилання автора на полях рукопису, зробити макетування та виготовити обкладинку. 8 червня 2016 р. об 11 годині в залі В. Сухомлинського Переяслав-Хмельницького педуніверситету відбулась презентація книги Ярослава Потапенка «П'ята російсько-українська війна: від Майдану до Східного фронту». Автор присвятив цю працю побратимам із Самооборони Майдану, які загинули 18 лютого 2014 року в Маріїнському парку, віддавши свої життя за українців (як зазначено в передмові); свободу й національну гідність. У монографії досить вдало поєднано науковий аналіз із історіософським осмисленням сенсу, причин та специфіки сучасної Війни за Незалежність, розпочатої в період Євромайдану. Автор не ставив за мету відобразити події у хронологічній послідовності чи описати перебіг бойових дій, він намагався розкрити перед читачем глибинні передумови та характерні особливості нинішнього російсько-українського протистояння, а також вплив геополітичних чинників на цей процес. Книга розрахована на широке коло читачів, але, насамперед, на молодь та інтелігенцію.

Прочитавши книгу, учні і побратими Ярослава Потапенка визначають, що вона стала «контрастним душем» для всіх ганебних політиків і тих, хто не дає Україні спокійно існувати та розвиватись посеред гідних собі у світі, і водночас «бальзамом душі для патріота», що знадобиться кожному свідомому українцю, та стане наочним посібником для нової генерації вчителів історії. Книга «П'ята російсько-українська війна: від Майдану до Східного фронту» є яскравим підтвердженням того, що більшість здобутків, які сьогодні має Україна, – це насамперед результат напруженої праці свідомої частини українського народу! Україна, яку ми сьогодні маємо, – це держава, збудована руками простих людей, а не політичної верхівки, оскільки головні здобутки: соборність, незалежність та європоцентризм – це вистраждані в муках цінності української нації, а не політиків і чиновників, які часом плентаються в обозі стрімкої історії. До цього слід додати «незрілість» політичної еліти, корупцію, злочинність, олігархат. Влада дрейфує в бік, протилежний інтересам пересічного громадянина. Саме такі тези останнім часом не сходили з уст відомого переяславця – Ярослава Потапенка.

Відзначимо, що Я.О. Потапенко зробив значний внесок у розвиток вітчизняної історичної науки. Актуальними багато років залишатимуться його праці з проблем політичних, ціннісних та соціокультурних трансформацій в сучасній Україні; процесів націогенезу в модерну добу, «українського виміру» Другої світової війни. Ярослав Олександрович був не лише науковцем, який мав понад сто наукових публікацій, а й активно проводив культурно-просвітницьку роботу, зокрема, був активним дописувачем в місцеву пресу з актуальних проблем життєдіяльності міста і країни в цілому.

Відзначимо, що блискавичний, плідний творчий шлях професора Ярослава Потапенка вже став об'єктом дослідження вітчизняних істориків. Так, нещодавно на шпальтах відомого українського часопису «Українознавство» вийшла стаття про нашого з Вами земляка, побратима майданівця. Автор статті, керівник відділу української етнології НДІУ кандидат історичних наук Фігурний Юрій Степанович глибоко пройнявся трагічною подією в місті Переяслав, що сталася 14 січня 2016 року. У своїй статті автор відзначає, що про таку смерть у 80-90 років можна лише мріяти, але не у 40! Ю.С. Фігурний наголошує, що завдяки таким звитязцям (героям Небесної Сотні, добровольцям, воїнам, волонтерам та іншим небайдужим громадянам) Україна зберегла свою державність і продовжує відстоювати незалежність, оберігати етнічну ідентичність, самобутність, розвивати національну ідентичність та творити і загартовувати у боях українську політичну націю. Хоча Я. Потапенко і пішов із життя, але своєю героїчною діяльністю допоміг зберегти Україні свободу, а українцям надав можливість розпочати ліквідацію кланово-олігархічної системи. Саме тому, на думку автора, актуальність наукового дослідження проявляється у нагальній потребі аналітичного осмислення передумов та перебігу основних подій Революції Гідності та російсько-української війни 2014-2016 рр., на прикладі звитязного чину патріота-націоналіста Я. Потапенка.

Особливу увагу хочу звернути й на те, що Ю.С. Фігурний охарактеризував наукові й етнокультурні зацікавлення Я. Потапенка та його націєтворчі здобутки, проаналізував державотворчу діяльність вченого у контексті революційних подій та збройної агресії Російської Федерації в Криму та на Сході України й осмислив шляхи збереження та увіковічення світлої пам'яті патріота-націоналіста у науковому, культурному, громадському й інформаційному українському просторі. Аналізуючи у своїх наукових дослідженнях українську історію, культуру, лінгвокультуру, етнополітику, релігію тощо Я.Потапенко намагався об'єктивно досягнути місце України й українців у світових цивілізаційних процесах. Розуміючи, що для зламу старої і віджилої Системи і розбудови України є потреба у національно-свідомій та патріотичній еліті, Я. Потапенко в університетських аудиторіях та поза їх межами цілеспрямовано творив зі звичайних юнаків і дівчат майбутнє української нації і держави. Досліджуючи спочатку теоретично українські державотворчі, націєтворчі та етнокультурні процеси, Я. Потапенко у т. зв. «момент істини» став практично втілювати у життя власні україноцентричні переконання (став учасником Євромайдану, Революції Гідності, волонтерського руху, переформатування державної влади на Переяславщині тощо). Незважаючи на фізичну смерть, Я. Потапенко продовжує, за допомогою особистих наукових напрацювань й революційних ідей та реальних дій своїх вихованців і побратимів, активно впливати на процес ліквідації старої Системи, на розбудову Української державності.

Отже, без перебільшень можна стверджувати: постать професора Ярослава Потапенка, є яскравим прикладом служіння українському народу. В моїх спогадах Ярослав Олександрович залишиться непересічною особистістю, яка поєднувала фізичну красу і здоровий козацький дух, адже був багаторазовим чемпіоном України з боксу та кікбоксингу, призером Чемпіонатів Європи і Світу, тренером, який підготував когорту талановитих спортсменів, побратимом, який усе своє життя присвятив боротьбі за справедливість, свободу і незалежність українського народу. В умовах неоголошеної і, насамперед, «гібридної» війни Росії проти України, із щирою вірою у світле майбутнє української нації, він нам заповів: «Знаходьте в собі сили рухатися далі, досягайте успіхів, рятуйте країну!». Боротьба українського народу за проголошені ідеали триватиме й надалі, оскільки нове покоління українців не має морального права втратити національні надбання, омиті кров'ю патріотів, які боролися і віддали життя за Україну.

Слава Україні! Безсмертні настанови Ярослава Потапенка є в кожному з нас.

Герої не вмирають!

Одержано 1.09.2016